

25η Μαρτίου 1821

Ανδρεία, Αυτοθυσία, Διχασμός και Διχόνοια

*Η κοινωνική ψυχολογία ηγετών και αγωνιστών
στους χρόνους της Επανάστασης του 1821*

Γιώργος Πιπερόπουλος

Δρ Κοινωνιολογίας - Ψυχολογίας
Καθηγητής Επικοινωνίας και Πρόεδρος Τμήματος Οργάνωσης
και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Το μάθημα της Ιστορίας ήταν και παραμένει σαφέστατο: ο Ελληνισμός, εμείς οι Έλληνες και οι Ελληνίδες οπότεν κατορθώσαμε να παραμερίσουμε τις εθνικές μας αδυναμίες της διχόνοιας και του διχασμού μεγαλοουργήσαμε σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο δείχνοντας πρωτόγνωρες για το ανθρώπινο γένος εκδηλώσεις ανδρειοσύνης και αυτοθυσίας.

Υπάρχει η αποφθεγματική ρήση που, ενώ πολλοί αποδίδουν στον Σερ Γουίνστον Τσώρτσιλ ίσως ειπώθηκε από άλλον σοφό άνδρα, σύμφωνα με την οποία «οι λαοί που ξεχνούνε την ιστορία τους είναι καταδικασμένοι να την ξαναζήσουν». Και ενώ αυτό δεν ειπώθηκε με στόχο εμάς τους Έλληνες ίσως να έχει για εμάς σημαντικά και ανεξίτηλα διαχρονικά νοήματα και σημασίες. Γιατί από το 1821 μέχρι και σήμερα κάθε φορά που επιτρέψαμε στους εαυτούς μας την πολυτέλεια να διαπράξουμε το σφάλμα της λησμονιάς των διδαγμάτων της εθνικής μας ιστορίας δυστυχώς ξαναζήσαμε τα αιώνια πάθη και μίση και πληρώσαμε με βαρύ φόρο αίματος και αλληλοσπαργμών αυτήν την «απώλεια της εθνικής μνήμης»...

Όπως σημειώνει με τόσο πικρό λυρισμό και ο εθνικός μας ποιητής: «Η διχόνοια που βαστάει/ ένα σκήπτρο η δολερή/ καθενός χαμογελάει,/ πάρ' το λέγοντας και συ./ Κειό το σκήπτρο, που σας δείχνει/ έχει αλήθεια ωραία θωριά./ Μην το πιάστε γιατί ρίχνει/ εισέ δάκρυα θλιβερά... Πράγματι ποιος άλλος λαός στον πλανήτη μας έχει να επιδείξει συμπεκνωμένη μέσα σε τόσο μικρά χρονικά όρια τέτοια έκφανση ηρωισμού, ανδρείας, αυτοθυσίας όση οι Έλληνες με το Αρκάδι, την Κάσο, το Ζάλογγο και την Αραπίτσα, τη Χίο και τα Ψαρά; Ποιο άλλο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα

είδε τους πρωταγωνιστές ηγέτες του να πέφτουν στα πεδία της μάχης ο ένας μετά τον άλλο μαζί με τους αφανείς αγωνιστές τους, μην περιμένοντας να «εισπράξουν» την επιβράβευση του αγώνα τους μετά τη δικαίωσή του και την επικράτηση της Επανάστασης;

Το τίμημα βαρύ

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες του ξεσηκωμού φάνηκε ότι το τίμημα για τη λευτεριά θα ήταν βαρύ σε αίμα, πόνο και δάκρυα. Στη Μολδοβλαχία ο «ιερός λόχος» σφαγιάστηκε παγιδευμένος και προδομένος και ο Υψηλάντης κλείνεται σε αυστριακές φυλακές. Στο μοναστήρι της Σέκου ο Γεωργάκης Ολύμπιος τινάζεται στον αέρα διαλέγοντας τον θάνατο από την παράδοση, έστω και με όρους που του είχαν προσφερθεί, ενώ ο Γιάννης Φαρμάκης που παραδίδεται στους Τούρκους με όρους δολοφονείται βρώμικα διδάσκοντας στους μεταγενέστερους το πικρό μάθημα ότι είναι πιο καλά να πέφτει κανείς στο πεδίο της μάχης παρά να συνομολογεί με τον Τούρκο όρους, τους οποίους ο Τούρκος ουδέποτε θα σεβαστεί. Ο Καρπενησιώτης κοντά στον Προύθο ανακόπτεται από ισχυρότερες τουρκικές δυνάμεις και πέφτοντας μαζί με τις αποδεκατισμένες δυνάμεις του στον ποταμό για σωτηρία πνίγεται στα θολά ορμητικά νερά μαζί με πολλούς αγωνιστές του.

Στη μάχη της Αλαμάνας ο Αθανάσιος Διάκος αιχμαλωτίζεται τραυματισμένος και ανασκολοπίζεται ζωντανός. Στην ίδια μάχη μαζί με δεκάδες άλλα παλικάρια πέφτει και ο επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας. Φυσικά έχει προηγηθεί ο απαγχονισμός του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' και η θανάτωση δεκάδων ανδρών και γυναικών στην Κωνσταντι-

νούπολη αμέσως μετά την εξέγερση της Μολδοβλαχίας. Στη Νάουσα ο Ζώτος βάζει μπουρλότο στο μπαρούτι και γίνεται κομμάτι, ενώ αργότερα ο Μάρκος Μπότσαρης πέφτει στο Κεφαλόβρυσο του Καρπενησιού, ο Παπαφλέσσας σκοτώνεται στο Μανιάκι, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος θανατώνεται στην Ακρόπολη κι εκεί στην Αθήνα πέφτει και ο Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Παραδείγματα σαν τα παραπάνω, ένα μικρό κομμάτι της επίδειξης ανδρείας και αυτοθυσίας, μας καλούν να σκύψουμε ευλαβικά πάνω στα ιστορικά κείμενα και αφήνοντας στην άκρη την ουδετερότητα του επιστήμονα της συμπεριφοράς, η οποία, όπως και στην περίπτωση του ψυχρά αντικειμενικού ιστορικού, απαιτεί αποσύνδεση των συναισθηματικών φορτίσεων από εγκεφαλικές λειτουργίες, ας εμπλακούμε χωρίς φόβο και πάθος αλλά με γνώση, συναίσθημα και περηφάνεια σε μια έστω σύντομη αλλά ευελπιστώ διδακτική ανάπλαση των δεδομένων. Και τούτο επειδή πιστεύω ότι, μόνον εφόσον αφήσουμε ως άτομα και ως ομάδες ελεύθερους τους εαυτούς μας να ψηλαφίσουμε τις αιώνιες πληγές και τις αρετές της φυλής και του Έθνους με τη λυρικότητα του ποιητή και την κατανόηση του θεραπευτή, τότε και μόνο τότε θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη διαχρονική σημασία των νοημάτων που εσαεί μπορεί να αντλούνται από τον αγώνα επιφανών ηγετών και αφανών αγωνιστών της Επανάστασης του 1821.

Τρεις περίοδοι του αγώνα

Σύμφωνα με μια θεωρητική ιστορική άποψη, ο εθνικός απελευθερωτικός αγώνας του 1821 μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις σημαντικές περιόδους και συγκεκριμένα: από το 1821 έως το 1825, από το 1825 έως το 1827 και από το 1827 έως το 1829.

Η πρώτη περίοδος ξεκίνησε με ενθουσιασμό, απερίγραπτες εκφάνσεις ανδρείας και αυτοθυσιών, εντυπωσιακές επιτυχίες κατά των Τούρκων αλλά εκφυλίστηκε με εμφύλιους σπαραγμούς καθώς ο διχασμός και η διχόνοια οδήγησαν σε αιματηρές συγκρούσεις Ρουμελιώτες και Μωραΐτες! Στην πρώτη αυτή περίοδο, όμως, δημιουργήθηκαν οι πρώτες δομές του μελλοντικού ελληνικού κράτους, οι αναγκαίες δομές χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων και κάποιες πολιτικοδιπλωματικές καταστάσεις και φυσικά η Εθνοσυνέλευση.

Στην περίοδο αυτή οι επαναστατημένοι Έλλη-

νες βοηθήθηκαν από τους Ευρωπαίους και τους Αμερικανούς φιλέλληνες και εδραιώθηκε η κοινωνική ψυχολογία της εθνικής υπόστασης. Γιατί, ας μην το ξεχνάμε αυτό, η απόσταση ανάμεσα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη και την υποτυπώδη Ελλάδα του Μωριά και της Ρούμελης δεν έπαιξε απλά και μόνο σημαντικό ρόλο γεωγραφικά αλλά και ψυχοκοινωνικά.

Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου η Επανάσταση έφτασε στα πρόθυρα καθολικής κατάρρευσης καθώς ο Αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή ήρθε να βοηθήσει τον Σουλτάνο με χερσαίες δυνάμεις και ναυτικό, επικεφαλής του οποίου ήταν ο γαμπρός του, στρατηγός Ιμπραήμ.

Η τρίτη περίοδος ξεκίνησε με την επιλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας με επταετή θητεία από την Τρίτη Εθνοσυνέλευση και με τη Συνθήκη του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827, όταν οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις ζήτησαν από τον Σουλτάνο να αναγνωρίσει το ελληνικό κράτος και σε επιβεβαίωση των προθέσεων τους έστειλαν στην Πύλο τους στόλους τους. Εκεί, μετά τη δολοφονία ενός Βρετανού αξιωματικού στις 20 Οκτωβρίου 1827 έγινε η ιστορική ναυμαχία του Ναυαρίνου και ο συμμαχικός στόλος κατέστρεψε σχεδόν ολοσχερώς την αιγυπτοτουρκική αρμάδα...

Έναν χρόνο αργότερα ξέσπασε και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος που τελείωσε με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης του Σεπτεμβρίου 1829, όταν ο Σουλτάνος αναγνώρισε την Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος με κληρονομικό ηγεμόνα από βασιλική οικογένεια όχι όμως από τις βασιλικές οικογένειες της Αγγλίας, της Γαλλίας ή Ρωσίας. Με το τέλος της περιόδου αυτής ήταν πια γεγονός ότι η Επανάσταση των Ελλήνων είχε επικρατήσει και το νέο ελληνικό κράτος με σύνορα μέχρι τη Θεσσαλία και την Άρτα είχε πια γίνει σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα.

Σύμφωνα με μια αρκετά ενδιαφέρουσα κοινωνιολογική θεώρηση της εποχής, τα παιχνίδια που παίχτηκαν τότε στον ελλαδικό γεωπολιτικό χώρο από τους Μεγάλους της Ευρώπης αντικατοπτρίζονται σε μικρογραφία από τα παιχνίδια που παίχτηκαν στην εναλλαγή ελέγχου των Ιονίων νήσων. Μέσα σε χρονικό διάστημα 20 περίπου ετών τα νησιά αυτά «άλλαξαν χέρια» όταν οι Γάλλοι τα πήραν από τους Βενετούς το 1797 και στη συνέχεια τα έχασαν από τους Ρώσους το 1799. Οι

Τούρκοι τα ανακατέλαβαν το 1800 αλλά οι Γάλλοι τα έθεσαν για μια ακόμη φορά υπό την κηδεμονία τους το 1807, ενώ οι Άγγλοι τα έκαναν «δικά» τους το 1814. Στη συνέχεια η Αγγλία το 1817 παρεχώρησε στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων και το δικαίωμα της ελεύθερης διέλευσης από το λιμάνι της Πάργας που ανήκε διοικητικά στα Ιόνια νησιά «ως δείγμα καλής θέλησης και φιλίας».

Αναμφίβολα από όλες αυτές τις αλλαγές «κατοχής» οι Έλληνες έβγαιναν πάντοτε ζημιωμένοι. Από την άλλη όμως μεριά αυτά τα παιχνίδια της κρυφής αλλά και της ανοιχτής διπλωματίας των Μεγάλων Δυνάμεων δημιούργησαν το απαραίτητο υπόβαθρο και το ψυχοκοινωνικό πλαίσιο αναφοράς μέσα από το οποίο υφάνθηκε το όραμα των υπόδουλων Ελλήνων, το όραμα για τη γέννηση ενός ελεύθερου ελληνικού κράτους.

Στην Ευρώπη, επιπρόσθετα, υπήρχαν τις παραμονές της ελληνικής επανάστασης και άλλα χρήσιμα στοιχεία –οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι έδωσαν σωρεία έμπειρων Γάλλων αξιωματικών μισθοφόρων οι οποίοι δίδαξαν στους Έλληνες (αλλά, ας σημειωθεί αυτό εμφαντικά, και τους Τούρκους και τους Αιγύπτιους) τις πολεμικές τέχνες και τη στρατηγική της εποχής.

Οι φιλέλληνες έδρασαν ανοικτά και παρασκηνακά προσφέροντας οικονομική και πολιτική βοήθεια μέσα από την κοινωνική ψυχολογία του ρομαντισμού που διέκρινε εκείνη την εποχή. Η τσαρική αυλή λειτούργησε ως μεγάλο σχολείο για την προετοιμασία στελεχών που θα ήταν απαραίτητα στον αγώνα και μετέπειτα στη δημόσια διοίκηση του νέου κράτους.

Συνυπήρχαν, εμφανώς, λοιπόν όλα τα απαραίτητα στοιχεία αλλά χρειαζόταν η... σπίθα! Η δημιουργία το 1814 της Φιλικής Εταιρίας στην Οδησό από τους Σκουφά, Ξάνθο και Τσακάλωφ εδραίωσε τον αναγκαίο διεθνή φορέα υποβοήθησης της εξέγερσης. Το απροσδόκητο, όμως, έναυσμα δόθηκε από τον Αλή Πασά ο οποίος το 1820 κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Πύλη και «σίκωσε το δικό του, ανεξάρτητο, μπαϊράκι...».

Την 22α Φεβρουαρίου του 1821 ο Υψηλάντης, έχοντας ζητήσει άδεια αορίστου χρόνου, ντυμένος όμως με την επίσημη τσαρική αυτοκρατορική στολή του φτάνει στο Ιάσιο όπου στις 24 Φεβρουαρίου καλεί τους Έλληνες σε Εθνική Επανάσταση δηλώνοντας: «...κινήθειτε, ω φίλοι, και θέλετε ιδείν μίαν κραταιάν δύναμην να υπεραμύνεται των δικαιωμάτων μας...». Αναμφίβολα η δύνα-

μη ήταν η Ρωσία η οποία –κάτω από την πίεση του Αυστριακού Μέττερνιχ και πίσω από τις δικές της σκοπιμότητες– αποκηρύσσει ξαφνικά τον Υψηλάντη και δίνει την απαραίτητη άδεια σε τουρκικά στρατεύματα να εισέλθουν στη Μολδοβλαχία και να πνίξουν στο αίμα τη δηλωμένη εξέγερση των εκεί Ελλήνων.

Η προκήρυξη του Παλαιών Πατρών Γερμανού

Την 25 Μαρτίου 1821, στη Μονή της Αγίας Λαύρας, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τα παλικάρια και ο αγώνας αρχίζει επίσημα. Στην προκήρυξή του προς τους προξένους των ξένων δυνάμεων ο Παλαιών Πατρών Γερμανός γράφει: «... ημείς το ελληνικόν έθνος των Χριστιανών βλέποντας ότι μας καταφρονεί το Οθωμανικόν γένος και σκοπεύει τον όλεθρον εναντίον μας πότε μ' ένα και πότε μ' άλλο τρόπο αποφασίσαμεν σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν και τούτου ένεκα βαστούμε τα όπλα εις χείρας ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντες, λοιπόν, βέβαιοι ότι όλα τα χριστιανικά βασίλεια γνωρίζουν τα δικά μας και όχι μόνο δεν θέλουν μας εναντιωθούν αλλά και θέλουν μας συνδράμουν και ότι έχουν εις μνήμη ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησαν ποτέ ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα, διά τούτο ειδοποιούμεν την εκλαμπρότητά σας και σας παρακινούμε να προσπαθήσετε να είμεθα υπό την εύνοια και προστασία του μεγάλου κράτους τούτου...».

Την προκήρυξη έλαβαν οι Ξένοι πρόξενοι την 26η Μαρτίου 1821...

Αυτό που έκτοτε, στις 25 Μαρτίου κάθε έτους, γιορτάζουμε είχε δεθεί πολύ σωστά πάνω στον διπλό άξονα της «πίστης και της λευτεριάς».

Σκύβοντας σήμερα ευλαβικά πάνω από τις ιστορικές μνήμες εκείνων των ανδρών και γυναικών, εκείνων των γεγονότων, ας είμαστε βέβαιοι ότι θα βρούμε αμέτρητα δείγματα ΑΝΔΡΕΙΑΣ και ΑΥΤΟΘΥΣΙΑΣ όπως θα βρούμε και αρνητές της απώλειας της ζωής τους για κάποιο θαμπό, απόμακρο ιδεώδες που δεν είχε για αυτούς άγγιγμα χειροπιαστό, άγγιγμα σαρκικό. Θα βρούμε ανεξίτηλα σημάδια, επίσης, διχασμού και διχονοίας όπως και σημάδια πράξεων έμπνευσης και ομόνοιας προερχόμενα όχι μόνο από Έλληνες αλλά και από κάθε εθνότητας φιλέλληνες. Και όλα αυτά γιατί τα παραπάνω 4 χαρακτηριστικά της ανδρείας, της αυτοθυσίας, του διχασμού και της διχονοίας είναι κοινά γνωρίσματα της ελλαδικής οι-

κογένειας όπως μέλη αναπόσπαστα από τη συμβολική σάρκα του Έθνους ήταν και οι ηγέτες και αγωνιστές της Επανάστασης του 1821.

Σίγουρα πάντοτε μπορούμε, εκ των υστέρων ή κατόπιν εορτής, να «επερωτήσουμε» και άτομα και πράξεις και γεγονότα και φαινόμενα. Με την ίδια όμως σιγουριά μπορούμε να πούμε ότι φέτος στις 25 Μαρτίου 2008 υπάρχουν ΣΑΦΕΙΣ κίνδυνοι ΔΙΧΑΣΜΟΥ και ΔΙΧΟΝΟΙΑΣ όπως υπάρχουν, δυστυχώς, εμφανέστατοι και οι εξ Ανατολών κίνδυνοι και τα εκ Δυσμών εις βάρος μας «παιχνίδια» και μαζί η αναστάτωση στα βόρεια σύνορά μας.

Ίσως τελικά να είναι ευλογία για εμάς τους Έλληνες και τις Ελληνίδες το γεγονός ότι ακόμη και σήμερα στην εποχή του άκρα του ατομικισμού, της επιδερμικότητας των διαπροσωπικών μας σχέσεων και της έλλειψης οραμάτων και

αφοσίωσης σε ιδεώδη δεν έπαψαν να υπάρχουν ανάμεσά μας άνδρες, γυναίκες και παιδιά που τρέχουν ΠΡΟΣ την ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ την ίδια ώρα που ολάκεροι λαοί εγκλωβισμένοι στην ευδαιμονία της οικονομικής παγκοσμιοποίησης αποφεύγουν τις ευθύνες που συνεπάγεται η πραγμάτωση, η βίωση της Ελευθερίας...

Για τον λόγο αυτό μπορώ σήμερα, σκύβοντας ευλαβικά πάνω από τις άγιες μνήμες επώνυμων ηγετών και αφανών αγωνιστών που ελλοχεύουν μέσα στο κοινό ελληνικό μας υποσυνείδητο, να σας προτρέψω, κλείνοντας την ομιλία μου,

Χαρείτε αδέρφια και αδελφές και μαζί εσείς τα παιδιά μας τη Μεγάλη μας διπλή γιορτή που'ν' η γιορτή της πίστης και της λευτεριάς...

Ζήτω η 25η Μαρτίου 1821 – Ζήτω το Έθνος των Ελλήνων.

Χαλεποί πόλεμοι γάρ ἀδελφῶν

Άσχημη η εχθρότητα ανάμεσα στ' αδέρφια

Μένανδρος

